

Na počátku by měl být počátek

Pavel Tigrid (Paříž)

Na otázku, která je doma na všech ústech konzumováním dosud nezacpaných, proč totiž se nám nic nedaří, proč to s námi jde od deseti k pěti a proč je na českém obzoru tak trvale zachmuřeno, se odpovídá už takřka tradičně (však to znáte): opustili nás, podvedli nás, zradili nás, přinutili nás, porazili nás, posrali nás, obklíčili nás, obsadili nás, uškrtili nás, okradli nás... skoro vždycky oni nás, nikdy my sebe. A poněvadž tedy náš osud v podstatě, z větší části, když se to tak vezme kolem a kolem, byl a je určován těmi druhými, počkejme si taky, až co ti druzí udělají, aby se náš (jimi) zpackaný život nějak vylepšil. Ať ten svět, co zapomněl *na nás* ukáže, co udělá *pro nás*.

Ale buďme spravedliví: ani my nenecháváme vždycky ruce v klíně a když nám ten ostatní svět dá jen trochu šance, i my se zmůžem a vyhrnem si rukávy. Stalo se, a ne jednou. Plivli jsme si do dlaní, s chutí větší či menší, několikrát: 1918, 1938, 1945, 1948, 1968... a vždycky to nakonec špatně dopadlo. Vždycky nás někdo zradil, obklíčil, přelstil (to v únoru 1948 oni, hoši Gottwaldovi, co měli pod čepicí), nebo aspoň překazil dobré a veskrze naše dílo (to zase v srpnu 1968 oni, jedni komunisti, těm druhým soudruhům). A pak už se vůbec nic nedalo dělat, Rus nás držel ve spárech a všichni ostatní nás opustili, Evropa a celý svět, reakční i pokrokový, bílý, černý i žlutý, křesťanský i muslimanský, ti co mají nám nic nedali a ti co nic nemají hrabou pro sebe. Tak tu jsme a úpíme, stačí se podívat a pochopit. (Připomínka: už Masaryk v roce 1895 konstatoval, že my Češi "jsme nepřestali mít zálibu ve falešném mučednictví — kdekdo ukazuje své malé rány a žádá obdiv... Slabošské žebračení...". A Vaculík o sedmdesát let později: "Všichni, kdekoliv se sejdeme, jen skuhráme. Je to odporné.") Ale hlavně: jestliže jsme se tolikrát a znovu pokusili jen abychom skončili tam, kde jsme začali, jestliže svět nás tolikrát zklamal, má vůbec smysl pokoušet se znovu? A případně spoléhat jen na sebe? Příliš často jsme se spálili. A jsme unaveni, pochopitelně.

Této argumentaci se nelze ani vysmívat, ani ji ironizovat (a to věru není smyslem těchto řádek). Jednak proto, že věc je příliš vážná a už fakt, že se *takto* (a vcelku obecně) argumentuje, také o něčem svědčí — třeba o tom, čemu se kulatě říká národní povaha. A taky proto, poněvadž na tom všem něco je. Malé národy, sousedící se zeměmi počtem i výbojnými choutkami velkými, nadto podněcovanými pitomou ideologií zpitomující i jinak soudné lidi, nutně žijí ve stínu agrese, pohry a pohlcení. Jenže prohry, jak známo, mohou být taky slavné a *proto* taky jen dočasné. Naše české byly spíš opakem a proto se nám možná stále vracejí.

Cena zkratky

A co když je to všechno ještě trochu jinak? Co když naše pokusy o zvládnutí vlastního osudu zklamaly ani ne tak proto, že byly pokleslé a polovičaté, ale že byly počaty zprostředku, nikoli zpočátku? Nebo přesněji: že jsme se pokoušeli navázat na to, co nám po pádu zbylo a domnívali se (nebo předstírali), že to je zdravý základ zatímco byl i on chatrný a nahnilý. Tedy dostat se k cíli (uspět) zkratkou, obchvatem, vyhnout se cestě očividně delší, strmé a nepohodlné, vyžadující zadýchání, námahu, oběti a — hlavně — srozumitelnou a všemi přijatou trpělivost.

Pokusíme se vysvětlit o čem je řeč. A začneme tím, že zameteme před vlastním prahem. Také my, kteří jsme odešli do exilu (nebo, je-li libo, jsme také *oni* — ti, co práskli do bot, nechali nás v tom, *jim* se to mluví!), tedy my, kdo oslovují ty co zůstali už tři desítky let v rozhlase, redigují časopisy, a (ó, zbožná lži!) dělají odboj — také my jsme si vsadili na zkratku. Rozhodně jsme ji propagovali, někteří více, někteří méně, jedni donedávna, jiní dosud. Ti mezi námi, kteří si (přijmeme pro stručnost tu nálepku) říkáme demokraté, stoupenci Masaryka a jeho ideálů, jsme zvolili zkratku nikoli nutně podvodnou, ale nedomyšlenou a pohodlnou. Měla nás jakýmsi umným podchodem pod národními maléry dovést na hlavní dráhu: stačilo *navázat* (tedy někde v půlce, ale málokdo z nás si dal práci zjistit kde a proč právě tam) na "Masarykův odkaz", a už jsme zaručeně špli rovnou k cíli. Zanedbalo se základní: zkoumat, zda národ a my s ním jsme schopni a náležitě vybaveni tento odkaz přijmout, dokonce přijmout za svůj. Strkali jsme těsto dávno a jinými uhnětené do pece dneška, nepřipravené a špatně vyhráté. Jako už tak často: vyhlásili jsme program, ale nic jsme neudělali pro to, aby byl pochopen, vstřebán a každodenně uskutečňován. Po chvíli jsme už jen naříkali, jak se to nepovedlo, jak nás... viz výše.

Naši komunističtí druzi v osudu to taky vzali zprostředka, když se jim zhroutil jejich (a jen jejich) počáteční ráj. Pokusili se naroubovat na totalitní, nelidskou, třídním bojem zaštitěnou ideologii, detotalizační, liberalizující, humanitní prvky. Nepodařilo se to (a nejen u nás). Nikoli snad proto, že přijely tanky, ale proto, že ideologii a moc založenou na totalitě a zvlčilých lidských vztazích nelze ani vylepšit, ani zhumanizovat, ale jen *zavrhnout*. A začít znovu. Ale poněvadž v tomto případě je počátek neméně shnilý než konec, je třeba jiný počátek jinde.

A tak tápeme, každý zvlášť a všichni dohromady, doma i venku, jak se říká. Málokdo chtěl začít od začátku, zato hodně bylo návodů, jak na to jít zprostředka. Jenže lid na to nešel, ani ne v roce 1968, jak se dosud někdy tvrdí. Nikdo ho totiž na nic solidního nepřipravil. Ani na to "pražské jaro", ani na ty tanky. Když přijely byl, pravda, zasažen ve svém ne zcela odumřelém pocitu národní hrdosti a křičel na tankisty, cože tu pohledávají

a ať si jdou po svém. Ale i kdyby ty tanky nepřijely a nic nerozválcovaly, zaručeně by to rozválcovál — Akční program komunistů : podle něho (a ničeho jiného) národ (celý, kdo by se ho na cokoli ptal !) by dnes spokojeně pochodoval nejkratší zkratkou k socialismu zaručeně tuzemské výroby. Spíše ovšem k zaručeně špatnému konci.

Ukazatelé a průvodci...

Ale dost toho, co se může jevit jako polemika. Ostatně nebyl to komunista Vaculík, který už v roce 1967 předpověděl, že nic se nepodaří dokud se lidé nezasadí o splnění nejzákladnějších, nezbytných potřeb, jakými jsou "kriteria etiky, víra ve smysluplnost i malé práce, potřeba důvěry mezi lidmi ?" A o deset let později nepřišla snad malá skupina českých lidí (ano, nestyd' me se to říct, intelektuálů !) s návrhem prostým a každému srozumitelným ? Zopakujme si hlavní body : spoluodpovědnost za obecné poměry a úsilí o jejich nápravu ve smyslu občanské angažovanosti; vůle k této nápravě i "společná potřeba hledat její nový a účinnější výraz"; obrana lidských a občanských práv; konstruktivní dialog — i s odpůrci; to vše vyrůstající "ze zázemí solidarity a přátelství lidí, kteří sdílejí starost o osud ideálů, s nimž spojili a spojují svůj život".

Šest let existence Charty 77 prokázalo, že prosazovat — ne, i jen promýšlet na první pohled skromný návod na život aspoň trochu přijatelný (všimněte si formulace *sdílet starost*) — bylo nesnadnější, než se mohlo zdát. Že sebou nehrál režim, to nikoho nepřekvapilo. Nečekaly se také masy, které by se řadily jako jeden muž pod chartistické prapory. Zato se ozvaly hlasy, i mezi signatáři původního Prohlášení, že snad není třeba začínat takhle od podlahy, že etika je sice pěkná, ale politika účelnější. Etika zdržuje, politika pobízí. A tak co chvíli někdo (i z kruhu obětavých a nejednou žalářovaných chartistů) nabízel zkratku — a hotové recepty. Byly diskuse a hovořilo se vášnivě nikoli o podstatě, ale o metodě. Diskuse velmi pravděpodobně ne zbytečné, často zajímavé, nejednou poučené : mnohé z nich jsme v tomto časopise otiskovali a pokračujeme v tom v tomto čísle. Jisté je jenom jedno : původní zázemí solidarity a přátelství se za těch šest let nepodařilo příliš rozšířit. Ohlas Charty 77 byl a je větší v zahraničí než tam, kde hnutí vzniklo a má působit. Ovšem : padla-li chartovní výzva na hluché ucho národa, pak to není ostuda Charty. Není to ale také ostuda národa, je to spíše *osud* národa, který je v takové krizi, že ani tuto skromnou výzvu nemohl přijmout, pokud ji vůbec nepřeslechl.

Mířila tedy Charta, jak se říká, příliš vysoko ? Sotva. Mnohem spíše ti, kdo ty ušlechtilé myšlenky zpracovali, je chtěli rovnou aplikovat. Začali tedy také zprostředka. Prostě tím, že předpokládali, že jistá, ale přece jen nezanedbatelná část československého společenství *už* (po všech zkušenostech minula a neútešnosti dneška) představuje půdu, z níž Chartou

vhozené sémě může vzklíčit. Ukazuje se, že tuto půdu třeba nejdřív připravit.

Nesnadná, někdy i trochu trapná práce. Nesnadná, poněvadž lidé nemají rádi, když se jim připomínají věci základní, primární, o nichž se nadto domnívají, že je znají a ovládají. Trapná, poněvadž jde zhusta o občanskou nauku, o čtení z příručky dobrého chování pro děti a dospívající. Jako třeba : civilizované, slušné vztahy mezi lidmi (nepomlouvám, nešpicluju, neudávám, neshazují, neubližují, když nemusím, nelžu, když nemusím) nezávisejí na těch druhých (tím méně na Andropovovi v Kremle nebo Husákovi na hradě), ale na mně. Nečekám, až začnou ti druzí, neohlížím se, zda v mém slušném chování mě někdo následuje čili nic, sám tak činím. Odměním přátelským úsměvem toho, kdo sám za sebe taktéž činí. Více uvažuji, méně hořekuji. Důvěřuji, dokud jsem nebyl zklamán. A tak dále...

Proč toto všechno ? Poněvadž jsem pochopil (a vykládám to svým dětem, svým přátelům, a zejména těm, kdo nadávají "na poměry"), že máme-li šedivou, sobeckou, občas hulvátskou společnost, pak je to proto, že vztahy mezi námi jsou šedivé, sobecké a občas hulvátské, a nikoli proto (nebo aspoň *ne jen* proto), že režim je šedivý, sobecký a hulvátský. A navíc jsem pochopil, že na takovýchto vztazích nelásky, nevraživosti, sobectví a podezírání režim, který mi bere co jméno má od huby i od duše, nejen spočívá ale neobejde se bez nich. Překonat je — nikoli jako program, ale jako *nutnost všemi pocít'ovaná* — znamená, že může být nastoupena cesta vedoucí z černého tunelu dnešní skutečnosti. Tato skutečnost je taková, úkol sám tak složitý a dlouhodobý, že zkratka je nemožná. Nic nelze přeskochit, nic odfláknout, má-li takto pomalíčku vytvořený základ udržet další stavbu. Ta pak, neméně pomalu, neméně pečlivě, může nabývat trvalejší obrysy. Teprve pak lze *sdílet starost* o to, co unese — například něco z toho demokratického a humanitního odkazu Masarykova.

To je všechno ? Nic víc ? A je to uskutečnitelné ? To je všechno. Nic víc. Uskutečnitelné to je, bude-li vůle. Režim do tohoto procesu individuální seberealizace nemůže zasahovat. Je tu bezmocný, poněvadž proces sám, jednou započatý, je nepostižitelný. Ale bez něho, jeho pomalého zrání až do samozřejmosti, všechno bude i nadále na písku. Troufalé ? Stačí se představit toto : kdyby se nadobře všechno zítra obrátilo, bolševici importovaní i domácí vzali za své, svoboděnka nám spadla do klína, bezúhonní demokráte by nastoupili do vlády i do parlamentu, z hradu by vlála vlajka svobodné, nezávislé republiky — k čemu by to všechno bylo, a na jak dlouho, tyto rychle a levně nabyté svobody, opět počaté zprostředka ? K čemu by to všechno bylo, kdyby vztahy mezi občany zůstaly zvlčilé ? Kdyby místo národního smíření se konaly národní soudy ? Není totiž pravda, že slušné instituce vytvářejí slušné lidi, ale je to právě naopak. A trvá to. Někdy i celé generace.

... a nejistoty

Sem někam se situuje další otázka. Proč totiž Češi měli často tak naspěch, například s vyhlášováním programů, aniž pořádně prozkoumali, zda existují základní předpoklady k jejich realizaci. Proč chtěli dělat to, na co neměli — třeba být tou nejvýchodnější výspou Západu, tu zas nejzápadnější výběžkem Východu (v obou případech příkladnou civilizační výspou, vzorem), mluvčími Slovanů a tu zas šířiteli západní kultury, jindy opět mostem mezi Východem a Západem, vzorem demokracie či naopak příkladem, jak s vítěznými vlky vésti a uspět...

Nabízí se domněnka, zda tyto misijní ambice (máme poslání, svět se na nás dívá), nemají své hluboké a skryté kořeny *v nejistotě*. V nejistotě o tom, co to vlastně je být Čech, jaký je jeho profil, co ho určuje, jakým opravdu je, a jakým předstírá být. Možná, že by bylo osvobodivé tuto nejistotu ohledat. Není to snadné a asi to nebude moc pohledné. Ale vidět se tak, jak opravdu vypadáme — i když to není obraz povznášející — je stokrát lepší, než jej přimalovávat a vyšminkovávat, aby při první příležitosti (v krizové nebo jen nepříznivé situaci) se roztekl právě jak vodové barvičky a šminky na dešti. Ukázalo by se ostatně, že se není tak příliš za co stydět. Národy znají údobí vzmachu a údobí pokleslosti, periody vypětí a únavy, úspěchů a skluzů. Není ani hanbou ani ponížením přiznat, že národní společenství prochází údobím pokleslosti a i úpadku. Ale naopak nepřiznat to a nepostupovat podle toho znamená nepříznivý, sestupný trend prohlubovat a prodlužovat.

Tedy by se mohlo říct : úvahy odcizených emigrantů, což je jenom obměna už řečeného, *těm* se to mluví, *oni* tu nežijí. Naštěstí, nezávisle na nás venku (a na naší nejistotě, co, studu tohle všechno nějak říct a neznít jako souha nebo naivka), naši přátelé doma to vystihli sami, lépe — a stejnozvučně. Tak třeba Fidelius ("na 'normální' poměry je třeba nejen se připravovat, ale přímo v životní praxi si na ně zvykat *již* v lůně poměrů 'nenormálních'... byl-li proces totalizace umožněn a živen... úpadkem občanských ctností, pak také program detotalizační možno úspěšně rozvíjet pouze na základě jejich obrody. Shledáme-li, že je to úkol nad naše síly... pak buďme alespoň důslední : nereptejme na 'poměry' a smiřme se jednou provždy s úlohou, kterou nám totalitní moc předepisuje"), nebo Rejchrt, nebo Havel, anebo neznámý, ale zřejmě mladý autor v samizdatovém časopise, vydávaném v jednom kraji (daleko od hlavního města) : "Nelze se neustále vymlouvat na dobu. Doba je taková, jakou jsme ji z daného materiálu utvořili. Někteří dokonce tvrdí, že doba je přesně taková, jakou si zasloužíme... Chceme-li tedy nyní aktivně zasáhnout do chodu dějin a nechceme-li prohrát zápas o tvář naší /mladé/ generace, pak musíme také konkrétními činy vystoupit na obranu myšlenek, které považujeme v historickém kontextu za podstatné."

Vàclav Bělohradský

Krize eschatologie neosobnosti

“Tato studie dnes koluje v Československu v mnoha opisech. Příčinu, proč vzbudila tak velkou pozornost, vidím v tom, že filosoficky formuluje a objasňuje mnohé z našich osobních, každodenních zkušeností, a že přitom mluví jazykem, kterému rozumíme a který umožňuje sdílet nové významy.” (J. Vrána, Praha, v časopise *Studie* č. 76/77)

Po vydání italském vychází knižně i česky jako 1. svazek ediční řady časopisu *Rozmluvy*

Objednávky posílejte na redakci časopisu

Rozmluvy,

15, Broxholm Rd.,

London S.E. 27, England

Cena výtisku L 4.00 (angl. libry)

Západ

Časopis pro Čechy a Slováky

Časopis ZÁPAD, vydávaný v Kanadě je zasílán do 40ti zemí. Přináší informace ze světa, z kultury, Československa, emigrace. Do časopisu přispívají přední exilové osobnosti. Napište si o ukázkové číslo na adresu:

ZÁPAD, P.O. BOX 322,
WATERLOO, ONTARIO,
CANADA N2J 4A4